

ΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ ΒΑΛΣΑΜΗΣ

Στην παρούσα εργασία ερευνάται η πηγή της δημιουργίας και επισημαίνονται οι περιοχές διαδόσεως του νεοελληνικού ονόματος Βαλσάμης. Υποστηρίζεται η άποψη ότι πρόκειται κυρίως για απλοποιημένη μορφή βαφτιστικών του χριστιανικού εορτολογίου, η οποία λόγω εσωτερικής εξελίξεως κατήντησε στην καθημερινή επικοινωνία άνευ νοήματος και παράλληλα πλησίασε το ομόηχο φυτό βάλσαμο, και βάρσαμο, και μπάλσαμο¹, με το οποίο ταυτίστηκε λόγω φωνητικής συγγένειας. Ένεκα αυτής της συμπτώσεως δημιουργήθηκε η εσφαλμένη εντύπωση ότι οι άνθρωποι ονοματοδότησαν εμπνεόμενοι από τις αρωματικές και ιαματικές του ιδιότητες².

Το νεοελληνικό βαφτιστικό Βαρσάμης, Βαλσάμης, γυναικείο Βαρσάμω, Βαλσάμω³, είναι τοπικού χαρακτήρα και σχετικά σπάνιο. Μαρτυρείται σε κάποιες περιοχές του ελλαδικού χώρου, ενώ απουσιάζει εντελώς από άλλες. Με βάση τα στοιχεία που διαθέτουμε στο προσωπικό μας αρχείο βαφτιστικών και επωνύμων το συναντούμε συχνά στην Ήπειρο και την Θεσσαλία⁴. Περαιτέρω απαντάται στον ευρύτερο βορειοελλαδικό χώρο μέχρι τα παράλια της Μικράς Ασίας. Είναι γνωστό επίσης από την Πελοπόννησο⁵, ενώ απουσιάζει από τον Πόντο.

Σε 53.290 επώνυμα από Δημοτολογία γεννηθέντων κατά τον 19ο αιώνα - 1913 από όλες τις περιοχές του ελλαδικού χώρου η μορφή εκπροσωπείται ως εξής: Το επώνυμο Βαλσαμάκης φέρουν συνολικά 10 προσφυγικές οικογένειες, εκ των οποίων οι 6 από την Ανατολική Θράκη, οι 3 από την Ανατολική Ρωμυλία και η 1 από τη Μικρά Ασία. Το επώνυ-

1. Ιω. Δρ. Σταματάκου, *Λεξικόν της Νέας Ελληνικής Γλώσσης*, Αθήνα, άνευ έτους εκδόσεως, στη λ.

2. Αθ. Χ. Μπούτουρας, *Τά νεοελληνικά κύρια ονόματα γλωσσικώς και ιστορικώς ερμηνεύμενα*, Αθήνα 1912, 136.

3. Ομόηχοι τύποι μαρτυρούνται ήδη από την υστεροβυζαντινή περίοδο, βλ. E. Trapp κ.ά., *Prosopografisches Lexikon der Palaiologenzeit*, Βιέννη 1976-1994, τχ.2, σελ. 9-12, όπου παρατίθεται ανάμεσα στις άλλες και η πιθανότατα εξευγενισμένη μορφή Βαλσαμών.

4. Για το αρχείο βλ. αναλυτικά Νικ. Ταχिनολής, *Μορφές του Κωνσταντίνου* (Διδακτορική διατριβή, Παν. Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή 2005), σελ. 17-18.

5. Τ. Γριτσόπουλος, «Βαπτιστικά ονόματα εκ Πελοποννήσου των χρόνων της τουρκοκρατίας», *Λαογραφία* 16 (1956/1957) 337-374, εδw 368, όπου παρατίθενται οι μορφές Βαλσάμω, Βαλσαμίνα.

μο Βαλσαμής φέρει 1 προσφυγική οικογένεια από την Μικρά Ασία, το επώνυμο Βαλσάμου 1 προσφυγική οικογένεια από τη Μικρά Ασία, το επώνυμο Βαλσαμούλης 1 οικογένεια από την Πελοπόννησο⁶, το επώνυμο Βαλσαμάρας 1 οικογένεια από την Κρήτη⁷. Βαλσαμίδης ονομάζονται 12 οικογένειες, εκ των οποίων οι 3 είναι ντόπιες⁸, 2 είναι Θρακιώτικες, 1 κατάγονταν από την Ανατολική Ρωμυλία και 6 από την Μικρά Ασία. Συνολικά 26 οικογένειες.

Το επώνυμο Βαρσάμης φέρουν 19 οικογένειες, εκ των οποίων οι 12 είναι ντόπιες⁹, οι 4 είναι βλαχικής καταγωγής¹⁰ και οι 3 είναι Θρακιώτικες. 2 ντόπιες οικογένειες ονομάζονται Βαρσαμούδης¹¹, 1 Θρακιώτικη και 1 Μικρασιάτικη Βαρσαμίδης. Συνολικά 23 οικογένειες.

Σε 223.841 βαφτιστικά ανδρών και γυναικών από την ίδια εποχή 3 Θρακιώτες ονομάζονται Βαλσάμης, 2 Βαλσαμάκης, 2 Βαρσαμής, 8 Θρακιώτισσες ονομάζονται Βαλσάμω, 1 Βαλσαμή, 1 Βαλσαμίνα, 1 Βαλσαμέλη, 2 Βαρσαμέλη, 8 Βαρσάμω, 1 Βαρσάμου και 1 Βαρσαμίνα. 4 Μικρασιάτες ονομάζονται Βαλσαμής, 1 Βαλσάμης, 1 Μικρασιάτισσα Βαλσάμω. 2 ντόπιοι ονομάζονται Βαλσάμης¹², 3 Βαρσάμης¹³, 11 ντόπιες ονομάζονται Βαλσάμω¹⁴, 8 Βαρσαμίνα¹⁵, 1 Βαρσαμώ¹⁶ και 1 Βαρσάμω¹⁷. Συνολικά το βαφτιστικό φέρουν 62 άνδρες και γυναίκες.

Παρατηρούμε ότι οι τύποι με /I/ στο θέμα τους είναι κάπως συχνό-

6. Δεν γνωρίζω αν η οικογένεια είναι ντόπια πελοποννησιακή ή προσφυγική. Ο Σπυρίδων (1899) μετοίκησε στις Σέρρες από την Καλαμάτα.

7. Δεν γνωρίζω αν η οικογένεια είναι ντόπια κρητική ή προσφυγική. Ο Κωνσταντίνος (1898) μετοίκησε από τον Άγιο Νικόλαο στην Πρώτη του Παγγαίου.

8. 2 στο Παλιοχώρι της Καβάλας και 1 στην Κρηνίδα του Παγγαίου.

9. 1 στην Κρήμνη της Χακιδικής, 1 στην Αρναία της Χαλκιδικής με καταγωγή από την Κρήμνη, 1 στον Άνω Σταυρό Θεσσαλονίκης, 1 στις Σέρρες με καταγωγή από το Νεστόριο Καστοριάς, 1 στην Παλιοκώμη του Παγγαίου, 3 στην Πεντάπολη της επαρχίας Σερρών, 1 στο δίγλωσσο Μελενικίτσι της επαρχίας Σερρών, 1 στο Κηπουρείο Γρεβενών και 2 στη δίγλωσση Όσσα της επαρχίας Λαγκαδά Θεσσαλονίκης.

10. 1 στο βλαχοχώρι Κοκκινοπλός του Ολύμπου, 2 στο βλαχοχώρι Σαμαρίνα των Γρεβενών και 1 στο βλαχοχώρι Αμπελοχώρι των Τριγάλων.

11. 1 στη Βέργη και 1 στη Νικόκλεια της επαρχίας Νιγρίτας.

12. 1 στο Μύρκινο με καταγωγή από το γειτονικό Καστρί της επαρχίας Νιγρίτας, 1 στην Ουρανούπολη Χαλκιδικής με καταγωγή από τον Άγιο Νικόλαο.

13. 1 στην Κρηνίδα του Παγγαίου, 1 στο Χουμνικό και 1 στη Νικόκλεια της επαρχίας Νιγρίτας.

14. 10 στη Νιχήσιανη και 1 στο Παλιοχώρι του Παγγαίου,

15. 5 στη Μεσορρόπη του Παγγαίου, 1 στην Τερπνή, 1 στη Νικόκλεια και 1 στη Βέργη της επαρχίας Νιγρίτας.

16. 1 στο Ροδολίβος του Παγγαίου. Βαρσαμώ ονομάζεται ωςμητέρα στην οικογενειακή μερίδα του γιου της Ιωάννη (1880) Κεραμιδά, στη μερίδα του γιου της Γεωργίου (1875) ονομάζεται Βαρσάμω.

17. 1 στο Ροδολίβος του Παγγαίου.

τεροι από αυτούς με /r/. Αυτό δεν ισχύει σε παλιότερες εποχές. Στις εργασίες του Κων. Σπανού και των συνεργατών του για τον ηπειροθεσσαλικό χώρο μαρτυρούνται αποκλειστικά οι τύποι με /r/, ενώ οι με /l/ είναι άγνωστοι¹⁸. Σε κάποιες περιπτώσεις η παρουσία του σχετικά σπανίου βαφτιστικού είναι ιδιαίτερα έντονη: Σε 4.713 βαφτιστικά ανδρών και γυναικών από μια πρόθεση του 1774 της περιοχής Αλμυρού Βόλου 1 άντρας ονομάζεται Βαρσαμάς, 1 γυναίκα Βαρσαμή, 20 Βαρσάμω και 2 Βαρσάμου¹⁹. Η μαρτυρία του στην ανωτέρω περιοχή γίνεται ακόμη πιο έντονη, αν λάβουμε υπόψη μας ότι σε 8.230 οικογενειακά ονόματα με 22.104 βαφτιστικά ανδρών και γυναικών από τον Πόντο γεννηθέντων κατά τον 19ο αιώνα - 1913 κανείς δεν το φέρει ούτε ως βαφτιστικό ούτε ως επώνυμο.

Φωνητικά κοντά προς τις μορφές που θυμίζουν το ομόηχο φυτό βρίσκεται και το επώνυμο Βαρσάνης. Στη συλλογή μας των επωνύμων το φέρουν 16 οικογένειες, εκ των οποίων οι 13 στο βλαχοχώρι της Ηλείου Ανήλιο και η 1 στο γειτονικό, επίσης βλαχοχώρι, Μέτσοβο. Περαιτέρω το φέρουν 2 ντόπιες οικογένειες²⁰. Η μορφή μαρτυρείται και ως γυναικείο, Βαρσάνω²¹, Βαρσάνου²², Βαρσανού²³, και ανδρικό βαφτιστικό, Βαρσανής²⁴.

Το γυναικείο βαφτιστικό Βαρσανού παραθέτει και ο Μπούτουρας, ο οποίος το θεωρεί μια εξέλιξη του Βαρσάμης με τροπή /m/ > /n/. Θεωρητικά κάτι τέτοιο είναι βέβαια δυνατό, όμως πιο συνηθισμένη είναι η τροπή /n/ > /m/, πολύ περισσότερο που στην προκειμένη περίπτωση υπάρχει και δεύτερο χειλικό στην αρχή του ονόματος. Γύ αυτό εμείς πιστεύουμε ότι προηγήθηκε η άνευ νοήματος Βαρσάνης και υποθέτουμε ότι και σ' αυτή το τελευταίο τμήμα είναι το επίθημα -άνης²⁵.

18. Κυρίως στο Θεσσαλικό Ημερολόγιο, Λάρισα 1980 κ.ε., αλλά και σε άλλα περιοδικά.

19. Κ. Σπανός, «Τα ονόματα των αφιερωτών στην παρρησία 9 της Μονής Ξενιάς του 1774», *Αχαιοφθιωτικά Β' (Πρακτικά του β' συνεδρίου αλμυριωτικών σπουδών, 3-4 Ιουνίου 1995)*, Αλμυρός 1997, σελ. 235, 247.

20. Στη δίγλωσση Ξυλούπολη της επαρχίας Λαγκαδά Θεσσαλονίκης.

21. Κ. Σπανός, «Τρικαλινά ονόματα του 1740», *Μετέωρα* 51-52 (1998/99) 137-145, εδώ 142.

22. Κ. Σπανός, «Η ανέκδοτη πρόθεση 291 της μονής Βαρλαάμ (18ος αιώνα)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 17 (1990) 49-76, εδώ 60.

23. Μπούτουρας, ό.π. (σημ. 2) 137.

24. Στ. Ανδρώνης, «Βαφτιστικά και επώνυμα του Πυθίου, του Δρυμού και του Ελευθεροχωριού της Ελασσόνας (1602-1798)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 12 (1987) 234-37, εδώ 234.

25. Για το επίθημα βλ. πρόσφατα Χ.Π.Συμεωνίδη, *Η ελληνική γλωσσική επίδραση στο σύστημα κυρίων ονομάτων της Παλαιοσλαβικής και ιδιαίτερα της Βουλγαρικής*, Λευκωσία 2001, σελ. 19, 25.

Θεωρούμε συνεπώς πρωταρχικές τις μαρτυρημένες μορφές Βάροςος²⁶, γυναικεία Βάρσω²⁷. Την υπόθεσή μας για μια τέτοια εξέλιξη επιβεβαιώνει και η μαρτυρία των επωνύμων Βαρσόπουλος, Βαρσάκης, Βαρσακέλης, Βαρσακόπουλος, οι οποίες είναι κατά τη γνώμη μας ίδιας αρχής με προσθήκη διαφορετικών καταλήξεων²⁸.

Εφόσον η υπόθεσή μας ευσταθεί και η μορφή Βάροςος, Βάρσω είναι η πηγή της δημιουργίας, θα πρέπει αυτή να είναι μια εξέλιξη ενός σχετικά αγαπητού βαφτιστικού του χριστιανικού εορτολογίου. Επειδή παραμένει άνευ νοήματος, σκεφτόμαστε μήπως κάποιο στοιχείο είναι πρόσθετο και συσκοτίζει την προέλευσή της. Αυτό νομίζουμε πως είναι ο φθόγγος /r/ ο οποίος αναπτύχθηκε προ του εξακολουθητικού /s/ από επίδραση υγρού γειτονικής συλλαβής²⁹. Η ανάπτυξη του φθόγγου γίνεται κατά την προσφώνηση ενός ενήλικα, κυρ - Βάσο > κυρ - Βάρσο, κυρα - Βάσω > κυρα - Βάρσω. Οι Βάροςος, Βάσω πλησιάζουν φωνητικά τα βαφτιστικά Βασίλειος, Βασιλική και πιστεύουμε ότι στην πλειονότητά τους είναι απλοποιημένες μορφές αυτών. Περαιτέρω υποθέτουμε ότι εν μέρει είναι μόνον γραπτές σε μια προσπάθεια εξευγενισμού μιας λαϊκότροπης μορφής, κατά την οποία το σύμπλεγμα μπ- αποδόθηκε με β-, διότι ο φθόγγος /b/ θεωρήθηκε μη γνήσιος ελληνικός³⁰, δηλαδή Βάσιος

26. Κ. Σπανός, «Η ανέκδοτη πρόθεση 39 της μονής του Δούσιου (16ος-17ος αι.)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 20 (1991) 33-49, του ιδίου, «Τα ονόματα των Λαρισαίων ραφτάδων της περιόδου 1716-1732, στον κώδικα 8 της μονής Άγιος Στέφανος των Μετεώρων» (*Πρακτικά β' συνεδρίου λαρισαϊκών σπουδών, Λάρισα 20-21 Μαρτίου 1993*), Λάρισα 1994, σελ. 81-106, εδώ 93, του ιδίου, «Οικισμοί και ονόματα 421 του Μεγ. Μετεώρου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 33 (1998) 61, του ιδίου, «Ονόματα Υπαταίων», *Υπάτη* (1993/94) 30, του ιδίου, «Οι θεσσαλικοί οικισμοί στον ιεροσολυμιτικό κώδικα 509, 1649-1669», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 40 (2001) 325. Συνολικά 8 φορές.

27. Η μορφή Βάρσω είναι πολύ πιο συχνή από την ανδρική, βλ. λ.χ. Κ. Σπανού, ό.π. (σημ. 26), 330, όπου σε σύνολο 1086 γυναικείων βαφτιστικών στον ιεροσολυμιτικό κώδικα το φέρουν 8 γυναίκες. Στα Δημοτολόγια το φέρουν 2 ντόπιες στο Παλιοχώρι και 5 στη Μεγάλη Παναγία της Χαλκιδικής. Ο Μπούτουρας, ό.π. (σημ. 2) 137, θεωρεί τη μορφή συντετμημένη του γυναικείου Βαρσάμω.

28. Τα επώνυμα βρίσκω στον ΟΤΕ, έκδοση 1998β.

29. Γ. Ν. Χατζηδάκης, *Γλωσσολογικά Έρευναι*, τ. Α', Αθήνα 1934, σελ. 145, σημ. 1.

30. Μαν. Τριανταφυλλίδης, *Τα οικογενειακά μας ονόματα*, Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 126 κ.ε.

και < Μπάσιος < Πάσιος³¹, Βάσω και < Μπάσω < Πάσω³², πρβ. και βαφτιστικά Μπασούλος³³, Μπασούλω, Μπασούλου³⁴. Η τροπή /p/ > /b/ με επίδραση του /n/ του άρθρου στην αιτιατική, του Πάσιο > το Μπάσιο > ο Μπάσιος³⁵.

Όσο γνωρίζουμε, δεν υπάρχει καμία ειδική μελέτη για το ανωτέρω φαινόμενο στα ονόματα, όμως ήδη ο Μπούτουρας³⁶, επισήμανε την ανάπτυξη του /r/ προ του /s/ εντός ονόματος και συνέδεσε τα γυναικεία βαφτιστικά Ταρσή, Ταρτσή, Ταρσία, Ταρσίνα, Ταρσώ με την Αναστασία και όχι με την ομόηχη πόλη της Φοινίκης. Την ταύτιση Ταρσία < Αναστασία διαπιστώσαμε και εμείς κατά την έρευνά μας στα Δημοτολόγια των Σερρών. Η σύζυγος του Ξενοφώντα (1864) Κυριακόπουλου, ο οποίος μετοίκησε στις Σέρρες από την Ήπειρο, ονομάζονταν Αναστασία. Το βαφτιστικό αυτό φέρει στην οικογενειακή μερίδα του γιου του Νικολάου (1888) στο εν χρήσει Δημοτολόγιο, όμως στην οικογενειακή μερίδα της κόρης του Όλγας (1879) στο Δημοτολόγιο του 1934 ονομάζεται Ταρσία. Σε παλιότερη εργασία μας επισημάναμε τη σχέση της μορφής Αρσένη με το γυναικείο βαφτιστικό Ασένη, το βαφτιστικό Αργυρή με τη μορφή Γκίρα³⁷. Στο μικρασιατικό χώρο είναι γνωστό το γυναικείο βαφτιστικό Ερσαία, το οποίο ταυτίζεται με το όνομα του προφήτη Ησαΐα³⁸. Το ανδρικό βαφτιστικό Ερσαΐας μαρτυρείται και από τη μακρινή Καππαδοκία. Ταυτίζεται επίσης με το όνομα του προφήτη Ησαΐα³⁹.

31. Το βαφτιστικό φέρει στον εκλογικό κατάλογο του 1914 ο Πάσιος (1839) Πασχάλης του Δημητρίου στο δήλωσσο χωριό Καλά Δένδρα της επαρχίας Σερρών. Πάσιος ονομάζεται ο πατέρας του εκλογέα Κόπρουβαλη (1864) Μανασονή (sic) στη δήλωση Καρπερή της επαρχίας Σερρών και του Νικολάου (1849) Μαυρικού στις Σέρρες. Πρβ. επίσης βαφτιστικό Πάσος από την Ανατολική Θράκη, βλ. Πην. Στάθη, «Το ανέκδοτο Οδοιπορικό του Χρύσανθου Νοταρά», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 1 (1984) 127-280, βουλγαρικά βαφτιστικά Pása, Páse, Pasíl, Pasín, Pasína, Pasún, Pasúnko, βλ. J. Zaimov, *Bǎlgarski Imennik*, Σόφια 1988, 177, ο οποίος τα ταυτίζει με το βαφτιστικό Spás, μετάφραση στη βουλγαρική του ελληνικού Σωτήριος.

32. Μπούτουρας, ό.π. (σημ. 2), 36, ο οποίος ταυτίζει τη μορφή, όπως και τις ομόηχες Πασία, Πασιούλα, με το αρχαιοελληνικό βαφτιστικό Ασπασία. Παραθέτει επίσης, σελ. 96, το γυναικείο Πασού < Παράδεισος .

33. Κ. Σπανός, «Ονόματα Λαμιέων», *Φθιωτικά Χρονικά* 1997, 80.

34. Κ. Σπανός, ό.π. (σημ. 19), 248.

35. Ταχινουσίης, ό.π. (σημ. 2), πολλαχού.

36. Ό.π. (σημ. 2), 56.

37. Ταχινουσίης, ό.π. (σημ. 4), 55, 110.

38. Α.Α. Παπαδόπουλος, «Επώνυμα Χαλδίας κατά τον 18ο αιώνα», *Αρχείον Πόντου* 8 (1938) 3-17, εδώ σελ. 8, σημ.1.

39. Φ. Αποστολόπουλος - Δ. Ανδρεάδης, «Τα βαφτιστικά ονόματα ανδρών και γυναικών της Καππαδοκίας», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 1 (1977) 89-135, εδώ 107.

Από την Πελοπόννησο είναι γνωστή η σπάνια μορφή Παρσαμίνα⁴⁰, η οποία θεωρείται μια περαιτέρω εξέλιξη της Βαρσαμίνα. Το βαφτιστικό Παρσαμίνα είναι πιθανόν ίδιας προελεύσεως με διαφορετική κατάληξη⁴¹, οι Παρσή, Παρσούδα, Παρσίνα οι απλοποιημένες μορφές⁴², καθώς επίσης η Παρσώ⁴³, με μετακίνηση του /r/ η Πρασίνη⁴⁴. Ως επώνυμα βρίσκω και τις μορφές Παρσάς⁴⁵, Παρσάνης⁴⁶, Παρσανάς⁴⁷, Παρσενάκης⁴⁸, Παρσινάς⁴⁹.

Η διάδοση του βαφτιστικού Περσεφόνη μπορεί να ερμηνευθεί, τουλάχιστον εν μέρει, ως αυθαίρετη ταύτιση τέτοιων μορφών προς το αρχαιοελληνικό πρότυπο με επίδραση της παιδείας, καθώς το /a/ κοντά στο χειλικό /p/ ακούγονταν πιο κλειστά. Στο αρχείο μας των ονομάτων 2 Θρακιώτισσες ονομάζονται Παρσία, 2 Παρσένη και 3 Παρσένια, ενώ 17 Θρακιώτισσες φέρουν το βαφτιστικό Περσεφόνη. Από τη Θεσσαλία μαρτυρείται και το βαφτιστικό Περσένης⁵⁰.

Δεν γνωρίζω σε πιο βαθμό μορφές ηχητικά όμοιες προς τις ανωτέρω ταυτίστηκαν με το χαρακτηριστικό του μικρασιατικού χώρου γυναικείο όνομα Παρθένα, όπου η Παρσένα ταυτίζεται με το βαφτιστικό Παρθενία⁵¹. Ωστόσο η ποικιλία στην ταύτιση μάς βοηθά να αντιληφθούμε ότι οι εκκλησιαστικοί τύποι επελέγησαν πολλές φορές αυθαίρετα και αντικατοπτρίζουν την έντονη τάση εξελληνισμού κατά τον 19ο αιώνα⁵². Στο Δημοτολόγιο των Σερρών είναι εγγεγραμμένη η Παρσιόνα (1907), κόρη του Νικολάου Αναστασίου, η οποία κατάγονταν από το τουρκόφωνο χωριό Εϊνεσί της Προύσας. Οι συνομιλητές

40. Γριτσόπουλος, ό.π. (σημ. 5), 368.

41. Κ. Σπανός, «Τα ονόματα των Λαρισίων αμπατζήδων στον κώδικα 8 του Αγίου Στεφάνου των Μετεώρων 1714-1784», *Μετέωρα* 50 (1997) 33-39.

42. Μπούτουρας, ό.π. (σημ. 2), 174.

43. Κ. Σπανός, «Οι θεσσαλικοί οικισμοί και τα ονόματα των αφιερωτών τους στην πρόθεση 215 της μονής Βαρολάμι (1613/14- 19ος αι.)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 24 (1993) 112-180, εδώ 130.

44. Πηνελόπη Στάθη «Το ανέκδοτο Οδοιπορικό του Χρυσάνθου Νοταρά, *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 1 (1984) 127-280». Η μορφή είναι από την περιοχή των νησιών του Αιγαίου.

45. Το επώνυμο φέρουν 4 ντόπιες οικογένειες στη Μεσορρόπη του Παγγαίου.

46. Μικρασιατική οικογένεια από τα Κιουπλιά της περιοχής Προύσας.

47. Το επώνυμο φέρει 1 οικογένεια με καταγωγή από τα Κιουπλιά της Μικράς Ασίας.

48. Το επώνυμο φέρει 1 οικογένεια με καταγωγή από το Σελτζιζιούι της Ανατολικής Θράκης.

49. Το επώνυμο φέρει 1 οικογένεια με καταγωγή από την Ανατολική Θράκη.

50. Ευάγγ. Σκουβαράς, «Ολυμπιώτισσα», Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 1967, σελ. 205, σημ. 1.

51. Αποστολόπουλος - Ανδρεάδης, ό.π. (σημ. 39), 114.

52. Τριανταφυλλίδης, ό.π. (σημ. 30).

μάς ταύτιζαν τη μορφή άλλος με το βαφτιστικό Παρθένα, άλλος με το βαφτιστικό Παρασκευή. Από την ίδια περιοχή μαρτυρείται και η μορφή Παρσόνα < Κυπαρισσώνα⁵³. Η σύζυγος του Γεωργίου (1870) Λάρη από το Τεπετζίκ της Μικράς Ασίας είναι καταχωρημένη ως χήρα στο Δημοτολόγιο του 1934 του Σιδηροκάστρου ως Παρσονίτσα στο εν χρήσει ως Παρσενίτσα.

Στον εκλογικό κατάλογο του 1914 είναι εγγεγραμμένοι στη δίγλωσση Καρπερή της επαρχίας Σερρών ο Δημήτριος (1855) και ο Αθανάσιος (1862) Βαρσάνη, γιοι του Γεωργίου. Στην καθημερινή επικοινωνία η οικογένεια ήταν γνωστή ως Βρασάνης. Αυτή δημιουργήθηκε με μετακίνηση του /r/, το οποίο είναι ένα πολύ συνηθισμένο φαινόμενο. Η παράξενη μορφή Βαρσαλού, την οποία φέρει στα Δημοτολόγια μια Μικρασιάτισσα⁵⁴, είναι το γυναικείο μιας Βαρσάνης με τροπή /n/ > /l/. Δίχως το επίθημα -άνης με παράλληλη τροπή /r/ > /l/ είναι δυνατόν μια μορφή Βρασάνης, πρβ. επώνυμα Βράσκος, Βρασιδής⁵⁵, να εξελίχθηκε, τουλάχιστον εν μέρει, σε Βλάσης, Βλάσκος, Βλασάκης κλπ., οι οποίες ταυτίζονται με τον άγιο Βλάσιο⁵⁶. Τις βρίσκω πολύ συχνά σε πρόσφυγες από την Ανατολική Ρωμυλία και την Ανατολική Θράκη.

Την πηγή της δημιουργίας σποραδικά μαρτυρημένων βαφτιστικών που συναντώνται στον ευρύτερο βορειοελλαδικό χώρο μπορούμε να την αντιληφθούμε, αν υποθέσουμε μετακίνηση των υγρών και διαφορετική προφορά του /a/ κατά την επικοινωνία των διαφόρων γλωσσών. Για το βαφτιστικό Βαρσαβή⁵⁷ σκεφτόμαστε περαιτέρω εξέλιξη μιας αρχικής Βάρσω με την προσθήκη της καταλήξεως -άδα > -άβα, πρβ. βαφτιστικά Βεργινάδα⁵⁸, Αντρωνάδα⁵⁹, Φεργάδα, Φρυγάδα⁶⁰. Με μετακίνηση του

53. Ν. Βασ. Δελιγιάννης, *Τα Κουβούκλια (μία εγκαταλειφθείσα ελληνική κωμόπολις της Μικράς Ασίας)*, Σέρρες 1956, σελ. 8, ο οποίος παραθέτει και τη μορφή Παρσονή.

54. Υπήρξε μητέρα του Ιωάννη (1902) Αραμπατζίδη, ο οποίος μετοίκησε από το χωριό Αϊνάτος της Μικράς Ασίας στο Ψυχικό της επαρχίας Σερρών.

55. Τα επώνυμα βρίσκω στον ΟΤΕ.

56. Μπούτουρας, ό.π. (σημ. 2), 60.

57. Μ.-Χ. Χατζηιωάννου, *Η ιστορική εξέλιξη των οικισμών στην περιοχή του Αλιάκμονα κατά την Τουρκοκρατία. Ο κώδικας αρ. 201 της Μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Ζάβορδας*, Αθήνα 2000, σελ. 276. Συνολικά 8 φορές. Κ. Σπανός, «Τυρναβίτικα ονόματα του 18ου αι.», *Ονόματα* 13 (1989/1990) 256. Συνολικά 9 φορές. Στις εργασίες που έχω υπόψη μου από τον ανωτέρω χώρο συνολικά 33 φορές. Περαιτέρω στα Δημοτολόγια 1 Θρακιώτισσα ονομάζεται Βαρσαβή και 1 Βαρσαβούλα. Μου είναι άγνωστο από άλλού.

58. Σπανός, ό.π. (σημ. 19), 247.

59. Κ. Σπανός, «Τα ονόματα των Λαρισαίων και των Τρικαλινών παντοπωλών από το 1724 έως το 1732 στον κώδικα 8 της Μονής Άγιος Στέφανος των Μετεώρων», *Μετέωρα* 44/45 (1990-91) 42-45.

60. Τα βαφτιστικά φέρουν στα Δημοτολόγια 2 Θρακιώτισσες.

τόνου εξελίχθηκε σε Βαρσαβή, όπως Λισαβή < Ελισσάβητ, Μπαρσαβή⁶¹. Είναι απίθανο το βαφτιστικό Βρύση να έχει κάποια σχέση με το ομόηχο προσηγορικό⁶² ή ότι για τις μορφές Βρυσίδα⁶³, Βρυσίδου⁶⁴, Βρυσίδω⁶⁵, Βρυσήζ⁶⁶ οι ονοματοδότες είχαν κατά νούν την ομηρική Βρυσίδα⁶⁷. Πιο πολύ υποθέτουμε επέμβαση του γραφέα της Μονής, ο οποίος εξευγένισε λαϊκότερες μορφές, που άκουσε από τους επισκέπτες.

61. Κ. Σπανός, «Ένα μετεωρίτικο χειρόγραφο του 18ου αιώνα», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 8 (1985) 24-46.

62. Μπούτουρας, ό.π. (σημ. 2) 151, *διά το ρέον εξ αυτής δροσερόν ύδωρ*. Εκτός από τη μαρτυρία αυτή από την Αίνο της Ανατολικής Θράκης βρίσκω τη μορφή Βρυσούλλα, Βρυσουλλάκι, βλ. Μ.Ε. Σκανδαλίδη, «Συμβολή στα ονοματολογικά Χάλκης Δωδεκανήσων», *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 11 (1986) 35-90, εδῶ 74, και την μορφή Βρυσούδα, βλ. Χρ. Νικ. Αλιπράντη, «Ποικίλα Γλωσσικά εκ Πάρου», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 11 (1979/1984) 9-151, εδῶ 101.

63. Κ. Σπανός, «Η πρόθεση της μονής Αγία Τριάδα της Δρακότρυπας (μέσα του 18ου αιώνα)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 11 (1987) 113-132, εδῶ 123.

64. Σπανός, ό.π. (σημ. 22), 60.

65. Κ. Σπανός, «Δυτικοθεσσαλικά ονόματα του 18ου αιώνα», *Γνώση και Γνώμη* 6 (1987), 120- 123.

66. Κ. Σπανός, «Οι θεσσαλικοί οικισμοί και τα ονόματα των αφιερωτών τους στην πρόθεση 215 της μονής Βαρθαλάμ 1613/14 - 19ος αιώνας», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 24 (1993) 112-180, εδῶ 128.

67. Στα Δημοτολόγια Βρυσής (1904) ονομάζεται μια κόρη του Παναγιώτη Γκόγκογλου, η οποία έζησε στο Ροδολίβος του Παγγαίου, Βρυσίδα (1899) μια κόρη του Παν. Κρητικού, η οποία μετοίκησε από τη Μ. Ασία στην Ουρανούπολη της Χαλκιδικής.

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΤΟ ΑΓΚΙΣΤΡΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Ο ιερός ναός του Αγίου Αθανασίου βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα βορειοδυτικά πριν φτάσουμε στο χωριό Άγκιστρο του νομού Σερρών¹ (πίν. 1). Πρόκειται για μια συνηθισμένη παραδοσιακή και ευρύχωρη τρίκλιτη βασιλική, χτισμένη στην κορυφή ενός λόφου, πολύ κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα.

Η αρχιτεκτονική. Η κάτοψη του ναού έχει σχήμα ορθογώνιου παραλληλογράμμου με διαστάσεις 11,75μ. πλάτος X 17,54μ. μήκος, χωρίς την κεντρική αψίδα του ιερού. Σ' αυτήν τοποθετούνται το ιερό και ο κυρίως ναός. Νάρθηκας δεν υπάρχει. Δύο σειρές από τέσσερις κίονες χωρίζουν τον κυρίως ναό σε τρία κλίτη. Οι κίονες γερυρώνονται με ημικυκλικά τόξα.

Στο μέσον της δυτικής πλευράς εξέχει το πυργοειδές κωδωνοστάσιο. Η κάτοψη του ισογείου είναι ορθογώνιο παραλληλόγραμμο με μπροστινή πλευρά 3,70μ και πλαϊνή 2,84μ. Αποτελείται από τέσσερις ορόφους. Οι δύο πρώτοι όροφοι έχουν ένα άνοιγμα. Στους δύο ανώτερους ορόφους διαμορφώνονται από δύο εφαπτόμενα τοξωτά ανοίγματα, μορφή που έχει την καταγωγή της στα δίλοβα βυζαντινά παράθυρα. Εξωτερικά μια σιδερένια σκάλα ανεβάζει στον δεύτερο όροφο. Στον τελευταίο όροφο υπάρχει καμπάνα με σλαβική επιγραφή. Η σλαβική - βουλγαρική καμπάνα αποτελεί αδιάψευστο στοιχείο της έντονης διαμάχης ανάμεσα στους ελληνόφωνους και σλαβόφωνους κατοίκους κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, που είχε σαν αποτέλεσμα τις σφαγές, τις εθελούσιες ή βίαιες μετακινήσεις των κατοίκων, καθώς και τη χρήση των τοπικών εκκλησιών άλλοτε από πατριαρχικούς και άλλοτε από σχισματικούς².

1. Η επίσκεψή μου στο ναό έγινε μετά από προτροπή της αείμνηστης γερόντισσας Αικατερίνης Μόκκα (1916-2005), η οποία καταγόταν από το Άγκιστρο και συχνά αναφερόταν με ιδιαίτερη ευλάβεια στο ναό. Το παρόν άρθρο αφιερώνεται ταπεινά στη μνήμη της.

2. Για τις προσπάθειες των Βουλγάρων κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα να ιδρύσουν αυτοκέφαλη εκκλησία και στη συνέχεια βουλγαρικό κράτος βλ. Κ. Βακαλόπουλος, Μακεδονία και Τουρκία 1830-1878, Θεσσαλονίκη 1987, σποραδικά, και ο ίδιος, Νεότερη